LHBTI+ IN DE EUROPESE UNIE

In 2020 presenteerde de EU een strategisch plan om discriminatie aan te pakken en gelijkheid te bevorderen. Er zijn al belangrijke stappen gezet, maar de acceptatie van de LHBTI+-gemeenschap verschilt nog steeds per lidstaat.

Infographic Pinkt

WAAR IN DE EU IS HOMOHUWELIJK OF GEREGISTREERD PARTNERSCHAP TOEGESTAAN?

in 2019 vond 69% van de Europeanen dat het homohuwelijk in heel Europa moet worden toegestaan.

(BRON: SPECIAL EUROBAROMETER 493)

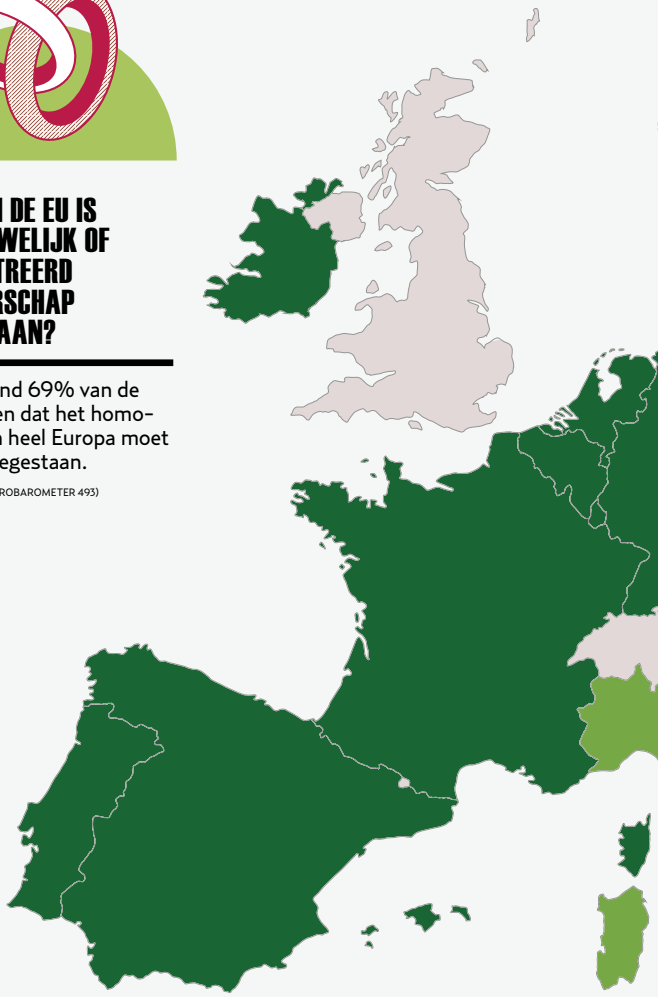

- Homohuwelijk toegestaan
- Geregistreerd partnerschap toegestaan
- Geen wettelijke erkenning

(CIJFERS: ONDERZOEK I.O.V. EUROPESE COMMISSIE)

53%

van de Europeanen gaf in 2019 aan geen bezwaar te hebben tegen het zien van **affectie tussen twee vrouwen**.

(BRON: EUROBAROMETER 493)

49%

van de Europeanen gaf in 2019 aan zich comfortabel te voelen bij het zien van **affectie tussen twee mannen**.

(BRON: EUROBAROMETER 493)

43%

van de LHBTI+-mensen **voelde zich in 2019 gediscrimineerd.** In vergelijking met 2012 is dat gevoel met 6% gestegen.

(BRON: EUROBAROMETER 493)

Sinds het jaar

2003

is **discriminatie** op grond van onder meer seksuele geaardheid in arbeid en beroep in de EU verboden.

(BRON: EUROPEAN COMMISSION)

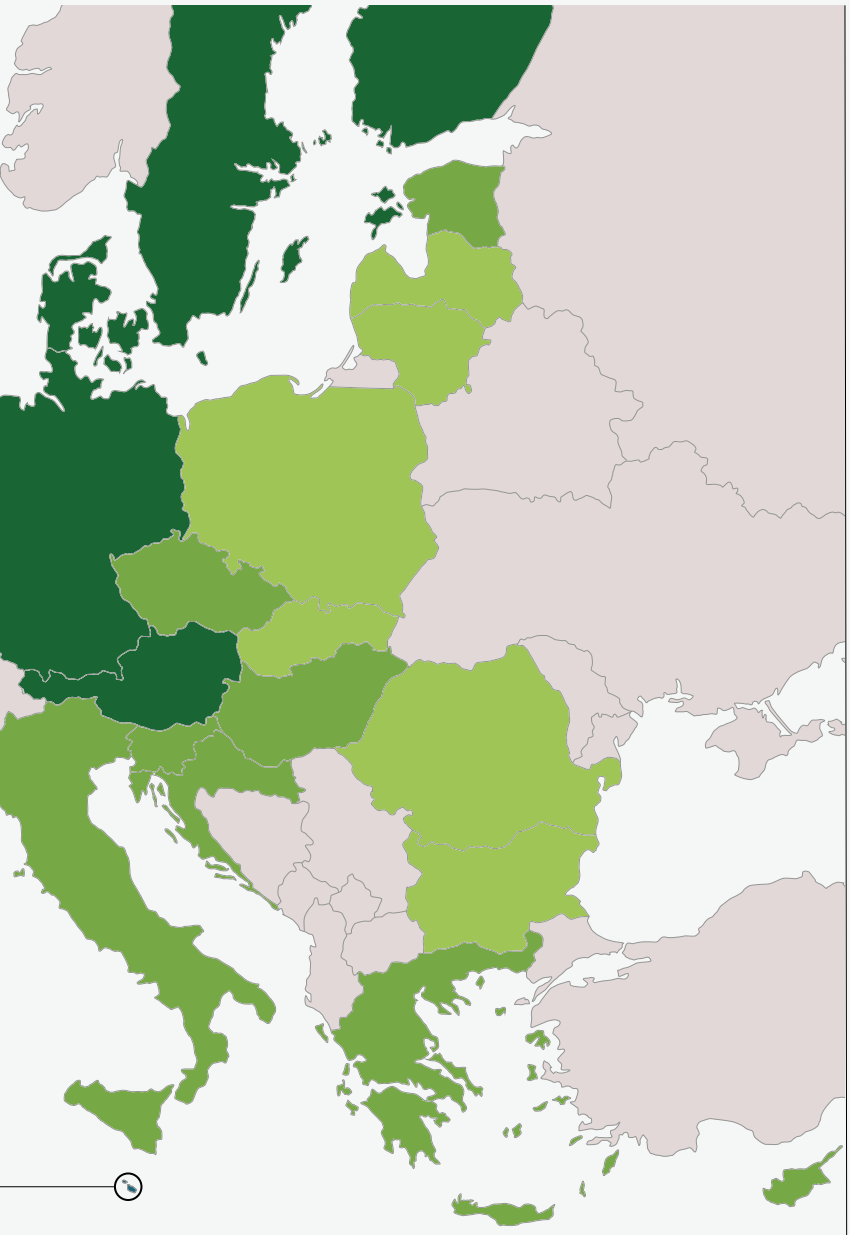

76%

van de Europeanen vond in 2019 dat lesbiennes, homoseksuelen en biseksuelen gelijke rechten zouden moeten hebben als heteroseksuele mensen. In 2015 was dit nog 71%.

(BRON: EUROPESE COMMISSIE)

VOOR GELIJKE LHBTI+ RECHTEN

- Zweden **98%**
- Nederland **97%**
- Spanje **91%**
- Verenigd Koninkrijk **(ex-EU)** **90%**
- Denemarken **89%**
- Duitsland **88%**
- Luxemburg **87%**
- Frankrijk **85%**
- België **84%**
- Ierland **83%**
- Finland **80%**
- Portugal **78%**
- Malta **73%**
- Oostenrijk **70%**
- Italië **68%**
- Griekenland **64%**
- Slovenië **64%**
- Cyprus **63%**
- Tsjechië **57%**
- Litouwen **53%**
- Estland **53%**
- Polen **49%**
- Letland **49%**
- Hongarije **48%**
- Kroatië **44%**
- Bulgarije **39%**
- Roemenië **38%**
- Slowakije **31%**

Tolerantie lager dan europees gemiddelde.

meer dan de helft van de inwoners is tegen gelijke rechten.

59%

vond in 2019 dat transgenders of transseksuelen hun burgerlijke documenten moeten kunnen aanpassen aan hun genderidentiteit.

(BRON: EUROBAROMETER 493)

18%

van de Europeanen zou het in 2019 ongemakkelijk hebben gevonden als de politiek leider van hun land homo- of biseksueel zou zijn.

(BRON: EUROBAROMETER 493)

72%

van de Europeanen gaf in 2019 aan er totaal geen probleem mee te hebben als een collega homo- of biseksueel zou zijn.

(BRON: EUROBAROMETER 493)

43%

van de Europeanen gaf in 2019 aan er geen probleem mee te hebben als een van zijn of haar eigen kinderen transgender zou zijn.

(BRON: EUROBAROMETER 493)

DIVERSITEIT

‘NEDERLANDSE VROUWEN HEBBEN VEEL BAAT GEHAD BIJ EUROPA’

Het zelfbeeld van Nederland is progressiever en geëmancipeerder dan de praktijk. Van het recht op gelijke beloning tot betaald ouderschapsverlof voor vrouw én man: we hebben het te danken aan Europa. Politicoloog Anna van der Vleuten vertelt hoe het komt dat de Europese Unie geregeld de aanjager is geweest van het Nederlandse emancipatiebeleid.

Door Alies Pegtel

Nederlandse vrouwen verdienen gemiddeld 13,5 procent minder dan mannen. Dit loonverschil is groter dan het EU-gemiddelde van 12,7 procent. De loonkloof wordt maar langzaam kleiner. Volgens het Europees statistiekbureau Eurostat verdienden vrouwen in de EU tien jaar geleden nog ruim 16 procent minder dan mannen. Onvergelijkbaar met ruim zeventig jaar geleden, toen het loonverschil in Nederland wel zo’n 42 procent bedroeg. Dit valt te lezen in het proefschrift van hoogleraar *Contesting Europeanization* Anna van der Vleuten. Zij doet al decennialang onderzoek naar het Europese genderbeleid en gelijke behandeling. De nog altijd bestaande loonkloof illustreert volgens haar de doorwerking van de historisch lagere waardering van werk dat door vrouwen wordt gedaan.

Dat vrouwen veel slechter werden betaald dan mannen was in de jaren vijftig en zestig in Nederland geen punt van discussie. Toen koesterde de Nederlandse regering het zogenoemde ‘kostwinnermodel’. De man als hoofd van het gezin verdiende de kost, zodat zijn echtgenote onbetaald thuis kon zorgen. Het werd als voor-

Europese Commissie-voorzitter Ursula von der Leyen (links) en EU-commissaris voor Waarden en Transparantie Vera Jourová. 24 mei 2023.

recht voorgespiegeld dat de vrouw haar handen vrij had voor haar 'gezinstaak': het huishouden en de kinderen. Vrouwen die betaald buitenshuis werkten, deden dat over het algemeen totdat ze trouwden. Tot 1956 werd een vrouw die bij de overheid werkte op haar huwelijksdag verplicht eervol ontslagen. De Nederlandse loonpolitiek was erop gericht om de armoede te bestrijden door mannen een 'gezinsloon' te betalen. Vrouwen hoefden geen gezin te onderhouden, dus was een lagere beloning passend.

Maar aan het Nederlandse standpunt van ongelijke beloning werd getornd in aanloop naar de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Toen in 1957 het Verdrag van Rome werd getekend, waarmee Frankrijk, Duitsland (de toenmalige BRD), Italië en de Benelux een gemeenschappelijke markt oprichtten, werd expliciet vastgelegd dat vrouwen en mannen gelijk beloond moesten worden. Nederlandse vrouwen verdienden in die tijd 20 tot 40 procent minder dan mannen voor hetzelfde werk. Het Europese recht op gelijke beloning zou voor hen dus een flinke stap voorwaarts betekenen.

Waarom besloten de zes lidstaten in 1957 dat ze vrouwen en mannen gelijk loon moesten betalen?

Van Vleuten: 'Dat kwam door Frankrijk en België; die zetten van begin af aan "harmonisatie van vrouwenlonen" op de agenda. De Fransen hadden sinds 1950 een wettelijk minimumloon

‘De positieve invloed van het Brusselse beleid wordt vaak niet genoemd’

dat voor mannen en vrouwen gelijk was. En ze redeneerden: als dat niet geldt voor alle zes de samenwerkende Europese landen, dan heeft Nederland of Duitsland een enorm voordeel, omdat zij hun vrouwelijke arbeiders slechter mogen betalen dan mannen. Dan kunnen zij hun schoenen en handdoeken goedkoper produceren, en zijn onze producten niet concurrerend op de gemeenschappelijke markt.’

En had Nederland daar begrip voor?
‘Zeker niet. Tot op het allerlaatst heeft Nederland zich hevig verzet tegen de Franse eis van *equal pay*, zoals dat toen heette. Ongelijke betaling werd in Nederland breed ondersteund, ook door de vakbeweging. De bonden waren tegenstander van gelijke betaling, uit vrees dat de beperkte ruimte die er was voor loonsverhoging dan helemaal op zou gaan aan het verhogen van de vrouwenlonen.

Tegenwoordig heb je flexibele arbeidskrachten; dat waren toen per definitie vrouwen. Die liet je een aantal jaren werken, daarna trouwden ze toch. Je hoefde als werkgever niet in vrouwelijke werknemers te investeren en je kon ze ook veel minder betalen. Dat denken was in Nederland en Duitsland dominant, maar in Frankrijk veel minder.’

Wat gaf uiteindelijk de doorslag om gelijke betaling in de kersverse EEG in te voeren?
‘Frankrijk heeft er een breekpunt van gemaakt in de onderhandelingen. Duitsland ging uiteindelijk overstag, maar alleen onder voorwaarde dat er “gelijk loon werd betaald voor gelijk werk”. Omdat vrouwen en mannen destijds zelden dezelfde werkzaamheden verrichtten, zou het zo’n vaart wel niet lopen, was de achterliggende gedachte. Omwille van de handelsbelangen moest Nederland zich er als klein land wel bij aansluiten.’

Dus Nederland ging met tegenzin akkoord?
‘Nederland liet in een aparte verklaring bij het verdrag in 1957 weten dat het niet bereid was haast te maken met de invoering van gelijke beloning. Het vond ongelijke betaling een probleem dat zich in de loop der tijd vanzelf zou oplossen.’

Hoe reageerde de Europese Commissie daarop?
‘Uit de archieven blijkt dat Brusselse ambtenaren er jarenlang tevergeefs in Den Haag op aandrongen de loonkloof te verkleinen. Er werd enorm over gebakkeleid, Nederland wrong zich in allerlei bochten om eronderuit te komen. De grote vraag was: wat was “gelijk werk”? Ambtenaren beargumenteerden dat mannen die in een fabriek ’s ochtends met een knop de machines aanzetten ander werk deden dan vrouwen die de machines niet opstartten. De mannelijke werknemers verdienden volgens hen daarom terecht een hoger loon.’

Waarom greep de Commissie niet in?
‘In de beginfase van de Europese Gemeenschap wilden ze een openlijk conflict met een lidstaat voorkomen. Brussel had ook weinig instrumenten om druk uit te oefenen op de Nederlandse regering en werkgevers om gelijke betaling in te voeren.

Uiteindelijk voelde de Europese Commissie zich sterk genoeg om Nederland voor het Europese Hof van Justitie te dagen als het zou blijven weigeren gelijke beloning te implementeren. Tegelijkertijd groeide het protest onder Nederlandse vrouwen tegen ongelijke beloning. In ritssluitingsfabriek Optilon werd in 1973 gestaakt, en die staking kreeg veel publiciteit dankzij de radicale feministische actiegroep Dolle Mina. De regering van PvdA’er Joop den Uyl, die grotendeels door vrouwelijke kiezers in het zadel was geholpen, kon niet langer om de eis van gelijke betaling heen. En zo kreeg Nederland in 1975 een Wet gelijke beloning.’

ANNA VAN DER VLEUTEN

(1960) is hoogleraar *Contesting Europeanization* aan de Radboud Universiteit en vicedecaan van de faculteit der managementwetenschappen. Ze studeerde politicologie aan de Università degli Studi in Bologna in Italië en aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, waar ze in 2001 promoveerde op het proefschrift *Dure vrouwen, dwarse staten. Een institutioneel-realistische visie op de totstandkoming en implementatie van Europees beleid*. Van der Vleuten is gespecialiseerd in Europese en internationale politiek, gender en diversiteit.

Stakende werknemers van Optilon demonstreren in Amsterdam. 2 april 1973.

In 1975 - bijna twintig jaar nadat Europa gelijke beloning verplicht had gesteld, en toen de tweede feministische golf vol op stoom was.
'Tja, Nederland denkt heel vaak voorop te lopen, maar als het gaat over vrouwenrechten en de arbeidsmarkt is dat absoluut niet het geval. De regering-Den Uyl zat gewoonweg in de tang van enerzijds de Nederlandse vrouwenbeweging, waarmee sommige bewindslieden ook persoonlijke banden hadden.

Anderzijds was er de druk van de Europese Commissie, die Nederland dreigde voor het Europees Hof te slepen. Die Europese druk was doorslaggevend. Een zichzelf progressief noemende regering, die zou worden veroordeeld omdat ze weigerde vrouwen gelijk loon te betalen – dat gezichtsverlies kon Nederland zich niet permitteren.'

Met het mes op de keel werd de emancipatoire wet afgedwongen.
'Ja, Nederlandse vrouwen hebben veel baat gehad bij Europa. Maar dat is het interessante: successen schrijven Nederlandse regeringen aan zichzelf toe; dan doen ze alsof het EU-beleid uit de eigen koker komt. Maar lastige zaken die electoraal gevoelig liggen, worden graag op Brussel afgeschoven.'

Vandaar dat het niet algemeen bekend is dat Europa de aanjager was achter vrouwvriendelijker beleid in Nederland.
'Precies. En de Wet gelijke beloning is niet de enige regelgeving die onder grote druk van Europa tot stand kwam. Tot ver in de jaren negentig stond de sociale zekerheid in Nederland werkelijk bol van het kostwinnersbeginsel. Neem de pensioensregelingen, die discrimineerden vrouwen. Van een werknemer die spaart voor een pensioen wordt automatisch een deel van het salaris afgedragen aan een pensioenfonds en de werkgever betaalt ook een deel mee. Maar heel veel vrouwen hebben geen pensioen opgebouwd, omdat ze door Nederlandse pensioenfondsen werden uitgesloten.

Ook voor gelijke behandeling in de pensioenrechten is inmenging van Europa nodig geweest. En ook daar heeft Nederland geprobeerd om dit tegen te houden. Zo heeft CDA-premier Ruud Lubbers bij het sluiten van het Verdrag van Maastricht in 1992 voorkomen dat pensioenrechten met terugwerkende kracht moesten worden gelijkgetrokken, zoals de uitspraak luidde van het Europese Hof in een Britse zaak. Dat zou tot zeer omvangrijke nabetalingen hebben geleid van tientallen miljarden. Op slinkse wijze werd een protocol bij het EEG-verdrag gevoegd, waardoor de nabetalingen pas vanaf 1990 golden, en vrouwen alsnog bijna geen pensioengeld kregen.'

Was daar ophef over?
'Nauwelijks. Alle aandacht ging destijds uit naar het Nederlandse EEG-voorzitterschap, en naar de Bosnische oorlog op de Balkan.'

Hoe verklaart u dat?
'Wat meespeelde is dat de Nederlandse vrouwenbeweging destijds van een afstand naar Brussel keek als een ver-van-mijn-bedshow. Vrouwen wisten niet goed wat hun Europese rechten waren en hoe ze die bij de Europese rechter konden claimen. Ook nu is het noodzakelijk dat er voldoende kennis over Europa beschikbaar is bij het publiek. Nederlandse politici geven die informatie maar zelden. Zoals ik al zei: de positieve invloed van het Brusselse beleid wordt vaak niet genoemd.'

Kunt u daarvan een voorbeeld geven?
'Als we even doorspoelen naar 2019: in dat jaar werd de Europese richtlijn work life-balance goedgekeurd, inclusief betaald vaderschapsverlof. Nederland, bij monde van D66-minister Wouter Koolmees, stemde tegen de richtlijn. Het zou te duur worden, en we zouden het nationaal zelf

beter kunnen regelen. Inmiddels doet Nederland net of het het vijfdaagse vaderschapsverlof zelf heeft bedacht; Brussel wordt niet meer genoemd. Terwijl Europa de richtlijn voor zorgverlof erdoor drukte, tegen de zin van Nederland.'

De inmenging van Europa heeft Nederlandse vrouwen meer rechten gegeven. Maar u constateert dat het Europese gelijkheidsbeleid ook z'n beperkingen kent.
'Klopt. De EU richt zich allereerst op de arbeidsmarkt en de betaalde beroepsbevolking. Tegen seksueel geweld kan bijvoorbeeld niet opgetreden worden via bindende richtlijnen. Maar sinds het Verdrag van Amsterdam uit 1997, dat de EU moest voorbereiden op naderende uitbreiding met een aantal Oost- en Zuidoost-Europese landen, heeft de EU wel ruimere mogelijkheden om op te treden tegen discriminatie. Men redeneerde: we moeten ervoor zorgen dat de toetredende Oost-Europese landen democratisch en kapitalistisch worden, en dat ze dat ook blijven als ze lidstaat zijn.

Sindsdien is verankerd in het Europese verdrag dat landen zich moeten houden aan grondbeginselen zoals mensenrechten, het verbod op discriminatie, rechtsstaat en democratie. Als een lidstaat zich hier niet aan houdt, volgen sancties.'

De omstreden anti-homowet van de Hongaarse premier Viktor Orbán kan zo ook worden aangepakt?
'Ja, die wet gaat in tegen de EU-beginselen van de rechtsstaat en van antidiscriminatie. Omvangrijke subsidies voor Hongarije worden ingehouden. Zo oefent de EU druk uit.'

Treedt de EU ook op ter bescherming van de rechten van transgenderpersonen?
'Tegen discriminatie van transgenderpersonen op de arbeidsmarkt hebben Europese rechters verschillende keren een uitspraak gedaan, bijvoorbeeld dat mensen niet ontslagen mogen worden omdat ze van geslacht zijn veranderd. Maar als het gaat om vormen van benadeling en discriminatie buiten de arbeidsmarkt, dan valt dat niet goed aan te pakken via de Europese regelgeving. Zo kan de EU ook niet optreden tegen *gender based sexual violence*. Ze heeft op dat terrein niet dezelfde bevoegdheden als in het geval van lonen en discriminatie, waar bindende richtlijnen voor zijn.'

De EU heeft zich ten doel gesteld om gendergelijkheid te bevorderen. Slaagt de unie daarin?
'In het Verdrag van Amsterdam is vastgelegd dat de EU in ál haar beleid rekening houdt met de gevolgen ervan voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, maar dat beleid betreft vooral de "markt" – het grensoverschrijdende verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen. De EU is geen staat en wordt op veel terreinen beperkt door de soevereiniteit van de lidstaten. Alles wat te maken heeft met *body politics*, genderidentiteit en seksuele oriëntatie, seksueel geweld, seksuele voorlichting, recht op abortus of voorbehoedsmiddelen ligt uiterst gevoelig. Daar wordt in de landen heel verschillend over gedacht.'

Ziet u dit in de toekomst nog veranderen?
'Nee. En ik zou er ook geen vertrouwen in hebben dat bindende Europese regelgeving op dit gebied ten goede zou komen aan de mensen die dit het hardst nodig hebben, zoals slachtoffers van seksueel geweld of vrouwen die ongewenst zwanger zijn. Als je terugkijkt naar het Verdrag van Rome, naar hoeveel gesteggel er was, naar hoeveel water er bij de wijn ging voordat de gelijke beloning werd geregeld, dan vrees ik dat hier hetzelfde zou gebeuren. En dat zou verstrekkende gevolgen kunnen hebben. Misschien zouden lidstaten bestaande EU-regelgeving dan wel willen terugdraaien, omdat het nationaal tot grote discussies zal leiden. Dan zijn we nog veel verder van huis.' ●

AFBEELDINGEN: LOREM IPSUM DOLOR SIT AMET, CONSECTETUER ADIPISCING ELIT.